

Munor Bertalan

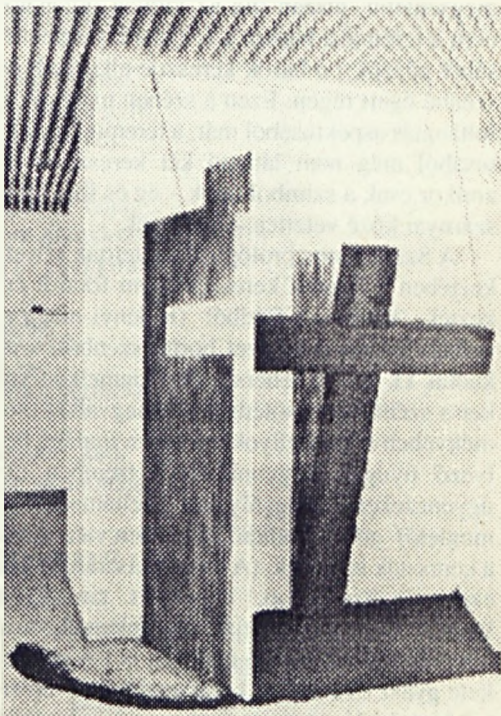
A kereszt újraállítása

Kelényi Bélának egy időben két helyszínen nyílt kiállítása. A Józsefvárosi Galériában és a Budapest Kiállítóteremben. A két environmentének belső összefüggése révén kiállításának helyszíne valójában nem a két említett terem, hanem az a tér, melynek a termek is, az environmentek is csupán elemei.

Az egyikben egyetlen, talpfából ácsolt hatalmas kereszt dől előre annyira, amennyire a hátsófalhoz rögzítő durva láncok engedik. A háttér (melyen az előre dőlő kereszt lenyomata feketélik) egy felnyíló – egyszerre a középkori szárnyasoltárakat, és az apokaliptikus élet könyvét idéző – konstrukció. A kompozíció abból a feszültségből ered, mely az egészen a hátsófalig visszahajtható ajtószárnyak, s vasosan térbeli kereszt között feszül. A kereszt ugyanis nem lehetett az ajtószárnyak mögött: a felnyílás pillanatában, a felnyílás által keletkezett éppen. Mivel az ajtószárnyak és a kereszt mozdulatlanok, a pillanat nem csupán időtlen, a teremés első napjának legelső pillanata. A kereszt tövéből a születő föld árad. Csak föld van tehát és az, amitől léte által elvaszlatott. Az ég boltozata. Az itt születő érzeke és az őt teremő érzekefeletti kapcsolata meg személytelen; a kereszt üres. És az üresség is a mű egészének időtlenségét állítja. A megfeszítés előtt és a feltámadás után áll, állhat csak így, üresen.

A kereszt létrejöttének következményei előtt egy megjegyzés. Szent János prólogusának ez a sajátosan modern megtestesülése nem csak teológiailag, kultúrtörténetileg is archaikus. Az üressége által az idők időtlen kezdetet megjelenítő "teoretikus objekt" formailag a nyugati kereszténynél ősb, görög tradí-

ció még korpusztalan keresztjének a megfelelője. Egy korábbi, az egyházszakadás előtti időszak megidézésén át vezet tehát az idők időtlen kezdetéhez vezető kontempláció útvonala.

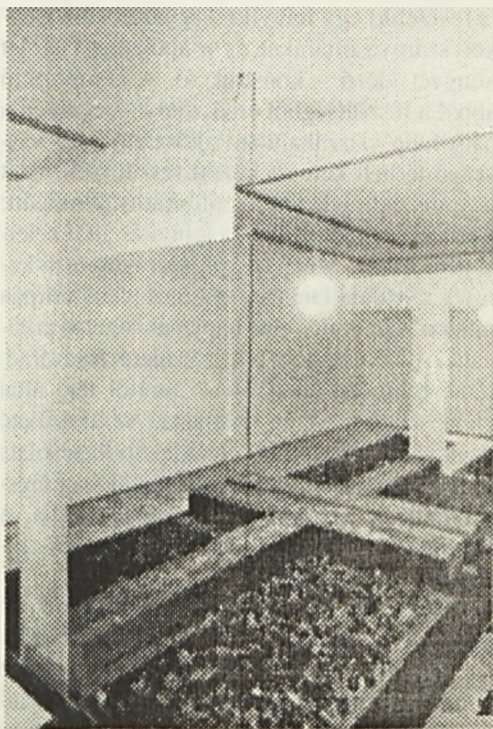
Kelényi Béla: „Között”, 1991, environment
Budapest Kiállítóterem
(Fotó: Csikó Zoltán)

A másik "keresztény tánrán" a két lator keresztje néz egymással farkasszemet. Közöttük a Megváltó keresztje "láthatatlan". Üveglapok közötti fény jelzi helyét. S ez a hely mintegy a két lator keresztjének és így szenvedéseinek összegeként adódik. A pontosan beállított üveglapok perspektívájából nézve ráadásul a földből kiszakadt lét latorkereszt végtelennek tűnik. A szerkezetből két elem taglalását tartom elkerülhetetlennek:

A latrok aspektusából láthatatlan esemény, melyet (az általában is, és Kelényi Béla életművében különös erővel, az érzékek számára hozzáférhetetlent jelző) üveg szimbolizál, még színtere által sem lehet itt jelen, hiszen az másutt, másik kiállítóteremben látható. Ott, ahol az időtlen pillanat ajtaja csak félig nyitott, ahol a latrok keresztje csak készülhet megszületni, hiszen (ha az időtlen pillanatot nem a teremtés, hanem a feltámadás aspektusából nézzük:) a latrok keresztje elkorhadt és szénre égett régen. Ezen a széneken nyugszik a feltámadás aspektusából már, a teremtés aspektusából még nem látható két kereszt most, amikor csak a szimbólumok – ég és föld ajtószárnyai közé vetetten – időtlenek.

A Szent János prológusában leírtak következtében a latorok keresztjei nem föntről érkeztek, hanem a földből (Kelényi megformálása szerint a meszet borító szénből) szakadtak ki. Vakító fehérség őrzi kiemelkedésüket a szénfekete sötétből. A megváltás eseményében a hangsúlyokat a keresztthalálra helyező nyugati hagyománnyal szemben (az ugyanezeket a hangsúlyokat a feltámadásban megelégedő) görög tradíció itt is jelen van. Ezek a keresztje is üresek. (A megváltás műve tehát ezekre is átsugárzott. Ugyanezt tanúsítja a lator keresztje imaginárius felemelkedése nyomán támadt vakító fehérség is.) A szénfekete gyász és a mész kontrasztjától is erősített kiszakadás (az anyagnak még összeomlani sem volt ideje) a keresztien történekről alkotott nyugati fogalmakat teszi jelenvalóvá.

Elmodhatatlan, csak szimbólumokkal érzékelhető kín és fájdalom. Teljesen mindegy, hogy erről a szimbólumról valakinek a kígyó jut-e eszébe, éppen, vagy Gusavson híres-hírhedt mondata. ("újabb megváltásra sóvárognunk már csak azért is fölösleges, mert az, ki megválthatna minket, nyilván tökéletesebb lenne nálunk. Márpedig ezt fölismernünk úgyszólván lehetetlen. Manapság már valószínűleg keresztre sem feszítenénk. Egyszerűen hülyének néznénk.") Ilyen a világ. Lehetne rosszabb is. Nem az. A létező világok legjobbika. Hiszen megváltott.

Kelényi Béla: „Tau”, environment
Józsefvárosi Kiállítóterem 1991
(Fotó: Csikó Zoltán)